

**IKKI TOMONLAMA SOLIQQA TORTISHNING OLDINI OLISHNI XALQARO HUQUQIY
TARTIBGA SOLISH**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10224347>

Nomozov Xusan Axmat o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti, Xalqaro tijorat huquqi yo'nalishi magistranti

Ilmiy tadqiqot metodologiyasi va Legal Tech

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ikki tomonlama soliqqa tortish va uni oldini olishda xalqaro huquqiy tartib haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Iqtisodiyot, soliq tortish vakolati, muammo, ro'yhat hukumat, yuridik shaxs, fuqaro, shaxs, tadbirkorlik.*

Ma'lumki, iqtisodiy faoliyat jivojlangani sari milliy chegaralarni kesib o'tib, transchegavraviv faoliyatga aylanadi, xalqaro miqyosda ish yurita boshlaydi. Soliqqa tortish vakolati esa davlatga tegishli ya'ni davlat yurisdiksiyasidan chetga chiqa olmaydi. Ushbu nomuvofiqlikdan kelib chiqadigan muammolardan biri bu ikkiyoqlama soliqqa tortishdir. Oddiyroq qilib aytganda soliq to'lovchi ro'yxatdan o'tgan davlat (soliq rezidenti) va soliq to'lovchi daromad olgan ya'ni soliq manbai bo'lgan davlatlar o'rtasida soliqqa tortish yurisdiksiyasining takrorlanishidan kelib chiqadi. Agar ikkala davlat ham soliqqa tortish bo'yicha o'z kuchlarini to'liq ishga solsalar, unda xalqaro investitsiyalar uchun soliq yuki milliy investitsiyalarga nisbatan ancha yuqori ko'rsatkichni qayd etadi. Buning oldini olish uchun hukumatlar ikki baravar soliqqa tortilmaslik choralarni ko'radi.

Ikki tomonlama soliqqa tortish — fuqarolar va yuridik shaxslarning muayyan mamlakat hududida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish natijasida olgan foydasini ham ular faoliyat yuritgan mamlakatda, ham ular tegishli bo'lgan mamlakatda soliqqa tortilishi. Mazkur holatni bartaraf etish maqsadida davlatlar o'rtasida ikki tomonlama soliqqa tortishni oldini olishga qaratilgan shartnomalar tuzish amaliyoti shakllanganligi muhim hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi ham chet el investitsiyalarini jalb qilish hamda milliy tovar ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish maqsadida bir qator mamlakatlar bilan shu turdagi shartnomalarni tuzib kelmoqda.

Yuridik adabiyotlarda ikki yoqlama soliqqa tortish tushunchasiga ko'plab tariflar keltirilgan. Xususan, ularning birida "ikkiyoqlama soliqqa tortish - bu bir xil daromadga (daromad solig'i bo'yicha), aktivga (kapital solig'i bo'yicha) yoki moliyaviy operatsiyaga (savdo solig'i bo'yicha) ikki yoki undan ortiq yurisdiksiyalar tomonidan soliqlarni undirish" deya tushuntirilgan. Shuningdek, yana bir adabiyotda potensial ikki tomonlama soliqqa tortish bir davlat soliq to'lovchining yashash joyi (fuqaroligi) asosida, ikkinchisi esa daromad joyiga qarab soliqqa tortish huquqini talab qilganligi sababli paydo bo'lishi mumkinligi keltirilgan. Shu bilan birga ikki tomonlama soliqqa tortish har ikki davlat soliq to'lovchining

o'z rezidenti ekanligini da'vo qilganda yoki har ikki davlatning har biri unda daromad olinganligini da'vo qilganda ham paydo bo'lishi mumkin. Bunday munosabat kelib chiqishiga har bir davlat soliq siyosatini mustaqil amalga oshirishi, soliq qonunchiligini o'z yurisdiksiyasi doirasida mustaqil belgilashi sabab bo'ladi. Fikrimizni quyidagicha tushuntiramiz. Misol uchun O'zbekiston Respublikasida tashkil etilgan "Best" MCHJ xalqaro miqyosda faoliyati bilan shug'ullanadi. Uning boshqa davlatlarda filiallari yoki doimiy muassalari bor deylik. Ayonki ushbu MCHJ O'zbekiston Respublikasida ham, uning tashqarisida ham daromad oladi. Soliq kodeksining (yangi tahrir) 32-moddasiga muvofiq mazkur MCHJ O'zbekiston Respublikasining yuridik shaxsi deb e'tirof etiladi. SK 294-moddasining mazmuniga ko'ra u foyda solig'ining to'lovchisi hisoblanadi. Bizga jami daromad va xarajatlar o'rtasidagi farq foyda solig'ining obykti ekanligi ma'lum³. Yuridik shaxsning jami daromadlari mazkur yuridik shaxs tomonidan O'zbekiston Respublikasidagi va uning tashqarisidagi manbalardan hisobot (soliq) davri mobaynida olingan daromadlardan iboratligi yuqoridagi kodeks 297- moddasida belgilangan. Aynan shu yerda ikki yoqlama soliq solish vujudga kelishini ko'rish mumkin. Negaki boshqa davlatning soliq qonunchiligida ham shunga o'xshash qoida belgilanishi tabiiy.

Ikki tomonlama soliqqa tortishning oldini olish bo'yicha xalqaro tartibga solish deganda jismoniy shaxslar va tadbirkorlik sub'yektlarining bir xil daromad yoki foydaga ikki marta soliq solinishining oldini olish maqsadida mamlakatlar o'rtasida tuzilgan bitimlar va shartnomalar tushuniladi. Ushbu kelishuvlar soliq majburiyatlari bo'yicha aniqlik kiritish va soliq to'lashdan bo'yin tovlashning oldini olish orqali transchegaraviy savdo va investitsiyalarni rivojlantirishga qaratilgan. Ular odatda mamlakatlar o'rtasida soliqqa tortish huquqlarini taqsimlash qoidalarini, ikki tomonlama soliqqa tortishni bartaraf etish yoki kamaytirish usullarini va nizolarni hal qilish mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) ushbu kelishuvlar uchun asos bo'ladigan namunaviy konventsiyalarni ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Ikki tomonlama soliqqa tortish shartnomalari ikki yoki undan ortiq davlat o'rtasida ikki tomonlama soliqqa tortishning oldini olish yoki kamaytirish maqsadida imzolangan xalqaro shartnomalardir. Ushbu kelishuvlar ikki davlat soliq organlariga soliq sohasida hamkorlik qilish va hamkorlik qilish imkonini beradi.

Milliy soliq qonunchiligi jismoniy shaxslar va kompaniyalarni turli mamlakatlarda bir xil daromad yoki daromaddan ikki baravar soliqqa tortishi mumkin. Ikki tomonlama soliqqa tortishlar ushbu ikki tomonlama soliqqa tortish holatini hal qilish uchun muayyan qoidalar va tartiblarni belgilaydi. Ushbu shartnomalar odatda quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Ta'riflar va qo'llanilish doirasi: Ikki tomonlama soliqqa tortish nuqtai nazaridan qaysi turdagi daromad va daromadlar qaysi davlatga tegishli ekanligini belgilaydi. Bu pensiya daromadlari, kapital o'sishi, foizlar va dividendlar kabi turli xil daromadlarni o'z ichiga olishi mumkin.

2. Soliq imtiyozlari: Ikki tomonlama soliqqa tortishlar boshqa davlatdagi bir mamlakat fuqarolari yoki kompaniyalariga soliq imtiyozlari berish yo'llarini aniqlashi mumkin.

Masalan, bir davlat fuqarosi boshqa davlatda ishlaganda ikki tomonlama soliqqa tortishni kamaytirish uchun ma'lum muddatga soliqlardan ozod qilinishi mumkin.

3. O'zaro ma'lumot almashish: Ikki tomonlama soliqqa tortishlar ikki davlat o'rtasida soliq organlari o'rtasida ma'lumot almashish imkonini beradi. Bu soliq to'lashdan bo'yin tovlash yoki soliq to'lashdan bo'yin tovlash kabi jinoyatlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

4. Nizolarni hal qilish: Ikki tomonlama soliqqa tortishlar ikki tomonlama soliqqa tortish bo'yicha kelishmovchiliklar qanday hal qilinishini aniqlash mexanizmini taqdim etadi. Bu odatda ikki davlat o'rtasidagi muzokaralar yoki xalqaro arbitraj orqali amalga oshiriladi.

Ikki tomonlama soliqqa tortishlar odatda ikki tomonlama soliqqa tortishga qarshi kurashish va xalqaro savdoni rivojlantirish maqsadida xalqaro huquqqa muvofiq ikki tomonlama bitimlar hisoblanadi. Xalqaro huquqqa yoki Ikki tomonlama soliqqa tortish qoidalariga rioya qilmagan davlat xalqaro sanksiyalarga yoki boshqa davlatlar bilan munosabatlarning zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Shunday ekan, xalqaro hamjamiyat tomonidan qabul qilingan standartlarni joriy etishni ta'minlashda Ikki tomonlama soliqqa tortishlar muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Козырин А.Н. Налоговое право зарубежных стран: вопросы теории и практики. М.: Манускрипт, 1993.

2. Тедеев А.А. Парыгина В.А. Налоговое право: Учебник. М.,2004.

3. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (yangi tahriri) 295-moddasi ikkinchi qism birinchi bandi.

4. Статья 247 Налогового кодекса РФ в новой редакции с Комментариями и последними поправками на 2020 год (nkodeksrf.ru)

5. Двойное налогообложение - Double taxation - qaz.wiki

6. Devereux M., Griffith R., Klemm A. Corporate income tax reforms and international tax competition// Economic Policy. Vol.